

ВАСПИТНИ РАД ШКОЛЕ

Мр Николета Милошевић
Институт за педагошка истраживања
Београд

37.018.1:371.212.7
UDK: 37.015.4
Претходно саопштење
Примљен: 13. X 2003.
BIBLID: 0553-4569, 49 (2003), 9-10, p 689-697

УТИЦАЈ АФЕКТИВНО-МОТИВАЦИОНИХ ФАКТОРА У ПОРОДИЧНОМ ВАСПИТАЊУ НА ШКОЛСКИ УСПЕХ УЧЕНИКА*

Резиме

У раду се указује на сложеност социјално-психолошких појава и неопходност њиховог проучавања у објашњењу узрока школског успеха и неуспеха, као и на настојања да се одговори на питање у којој мери се афективно-мотивационим факторима у породичном васпитању може објаснити школски успех ученика. Циљ овог рада је да се утврди повезаност између социоекономског статуса породице, структуре породице, самопоштовања, образовних очекивања ученика и образовних очекивања родитеља ојажених о стране ученика са школским успехом ученика. Испитивањем су обухваћени ученици трећих разреда београдских средњих школа (N=340). Резултати испитивања указују да се као "најјачи" у објашњењу варијансе школски успех ученика прихвати следећи регресиони модел – образовни статус мајке, скор фактора очекивања ученика у даљем школовању, скор фактора очекивања родитеља у даљем школовању и скор фактора социјална афирмација – којим је објашњено око 72% школског успеха ученика.

Кључне речи: породица, самопоштовање, ниво очекивања, ојажање, школски успех.

Проучавање утицаја афективно-мотивационих фактора у породичном васпитању на школски успех ученика представљало је посебан подстицај и изазов за мене као истраживача, управо због противречне чињенице да се узлози

* Експозе магистарске тезе одбрањене на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду дана 23.09.2003. пред комисијом у саставу: проф. др Радован Грандић, ментор, проф. др Грозданка Гојков, члан и др Снежана Јоксимић, научни саветник, члан.

афективно-мотивационих фактора у школском успеху ученика не посвећује адекватна пажња како у теоријским расправама, тако и у практичним покушајима решавања васпитно-образовних проблема, упркос њиховој значајној улози. У раду се под *афективно-мотивационим факторима* школског успеха ученика подразумевају *персоналне карактеристике ученика* (на пример, вредности, интересовања, социјалне вештине, самопоштовање, образовна очекивања итд.) и *карактеристике породице* из које потиче ученик (на пример, број деце у породици, образовни статус родитеља, породична клима, васпитни стил родитеља, васпитни поступци родитеља, родитељска очекивања итд.). Објашњењу узрока школског успеха и неуспеха ученика приступило се са становишта социо-когнитивне и феноменолошко-когнитивистичке перспективе, односно, наглашавају се *социјалне основе* понашања и важност когнитивних процеса у свим аспектима људског функционисања (мотивацијом, афективном, делатном), као и важност *интрасубјективног* аспекта интеракције (није важно каква је интеракција стварно, већ како је учесници доживљавају).

У истраживањима домаћих и страних аутора разлике у школском успеху ученика повезују се са мноштвом фактора, а међу најзначајније убрајају се: породица, школа и карактеристике ученика. Различити аутори дају примат различитим факторима. Међутим, на понашање уопште, па самим тим и на учење и школски успех, делује читав скуп фактора, спољашњих и унутрашњих, и сви они делују у конкретној ситуацији повезано, као систем. То практично значи да факторе школског успеха и неуспеха не можемо у потпуности објаснити уколико, на пример, *само* анализирамо карактеристике ученика (мотивација, очекивања итд.) или *само* карактеристике наставника (наставникова очекивања, метод оцењивања који наставник примењује итд.), или уколико *само* анализирамо карактеристике породице из које потиче ученик (социоекономски статус породице, односи у породици, очекивања родитеља итд.). Мишљења смо да тежња ка принципу *интегративности*, који подразумева један шири корпус значајних варијабли када се испитују фактори школског успеха и неуспеха, може омогућити потпуније разумевање проблема.

Предмет, циљ, задаци и хипотезе истраживања. Као што је напред наведено, у свету и код нас идентификован је велики број фактора који су довођени у везу са школским успехом ученика. Имајући у виду налазе тих истраживања, дошли смо до закључка да фактори као што су – социоекономски статус породице, структура породице, ниво самопоштовања ученика, образовна очекивања ученика и образовна очекивања родитеља опажена од стране ученика – могу значајно утицати на школски успех ученика. *Предмет* овог истраживања усредсређен је на проучавање повезаности наведених варијабли са школским успехом ученика, односно тражења одговора на питање: у којој мери се афективно-мотивационим факторима у породичном васпитању може објаснити једно од централних питања образовања – школски успех ученика. Проучавање повезаности наведених варијабли представља новину у односу на досадашња истраживања фактора школског успеха, како у погледу приступа истраживању тако и у погледу варијабли: самопоштовање, образовна очекивања ученика и образовна очекивања родитеља опажена од стране ученика. Истраживање је спроведено с циљем да се утврди повезаност између социое-

кономског статуса породице, структуре породице, самопоштовања, образовних очекивања ученика и образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика са школским успехом ученика. Из наведених циљева проистичу следећи *задаци истраживања*: (а) утврдити међузависност обележја самопоштовања, образовних очекивања ученика и образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика; (б) утврдити повезаност социоекономског статуса породице и школског успеха ученика; (в) утврдити повезаност структуре породице и школског успеха ученика; (г) утврдити повезаност самопоштовања и школског успеха ученика; (д) утврдити повезаност образовних очекивања ученика и школског успеха ученика; (ђ) утврдити повезаност образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика и школског успеха ученика; (е) утврдити повезаност социоекономског статуса породице, самопоштовања, образовних очекивања ученика и образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика са школским успехом ученика.

Као *независне варијабле* одређене су: (а) *социоекономски стајанос породице* (образовни статус родитеља, запосленост родитеља); (б) *структура породице* (брачни статус родитеља, број деце у породици, број чланова домаћинства); (ц) *самопоштовање ученика* (ниво самопоуздања и задовољства собом, сопственим способностима и особинама, екстернални локус контроле); (д) *образовна очекивања ученика* (разлози за упис и избор одређеног профила школе, персонална очекивања ученика у погледу школског успеха и даљег школовања, лична мотивација и врсте мотива ученика у погледу школског успеха и даљег школовања); (е) *образовна очекивања родитеља опажена од стране ученика* (опажена очекивања родитеља у погледу школског успеха и даљег школовања, задовољење опажених родитељских очекивања). *Школски успех ученика* (општи школски успех на крају првог и другог разреда средње школе) третиран је као *зависна варијабла*.

Полазећи од теоријског оквира и одређених циљева и задатака истраживања постављене су следеће *хипотезе*: (а) постоји повезаност између социоекономског статуса породице и школског успеха ученика; (б) постоји повезаност између структуре породице и школског успеха ученика; (в) постоји повезаност између самопоштовања и школског успеха ученика; (г) постоји повезаност између образовних очекивања ученика и школског успеха ученика; (д) постоји повезаност између образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика и школског успеха ученика.

Узорак. Из популације ученика средњошколског узраста издвојен је *намеран* узорак ученика III разреда средње школе. Избор средње, уместо основне школе, извршен је због тога што је период адолесценције посебно занимљив са психопедагошког становишта, као период у коме се остварује прелаз од потпуне зависности деце од родитеља у релативну самосталност, пошто се у овом периоду формира одређени, лични поглед на свет и остварује интелектуална, емоционална, морална и социјална зрелост, као и оспособљеност за обављање професионалне делатности. Адолесценти су способни да на трајнији и општији начин одреде себе пред другима и пред собом (формирају слику о себи), да изаберу свој животни пут и професију. Битна карактеристика ученика укључених у узорак је да потичу из потпуних породица, односно да живе

са оба родитеља. Узорак школа је намеран. Испитано је укупно 340 ученика, од којих 207 (60.9%) женског и 133 (39.1%) мушког пола. Изразита неуједначеност испитаника према полу, у корист женских субјеката (60.9% : 39.1%), одраз је реалног стања у испитиваним школама. Просечна старост (календарски узраст) ученика износила је 17;7 (табела 1).

Табела 1: Укупан број испитиваних ученика

Пол	(ф)	(%)
Мушки	133	39.1
Женски	207	60.9
Укупно	340	100

Испитивање је обављено током новембра и децембра 2002. године у четири београдске средње школе које образују ученике за различите струке током четворогодишњег школовања: Саобраћајно-техничка школа (4 одељења), II београдска филолошка гимназија (7 одељења), Медицинска школа Надежда Петровић (5 одељења) и Економска школа Нада Димић (3 одељења). Испитано је укупно 19 одељења III разреда. Испитивање је организовано по одељењима, без присуства наставника.

Методе, технике и инструменти испитивања. С обзиром на то да је истраживач углавном у могућности да региструје ефекте интеракцијских процеса и да помоћу корелационог поступка провери да ли претпостављена релација између испитиваних варијабли заиста постоји, у истраживању је примењен *ex post facto* *descriptive* и *analytical* *method*. Примењене су технике анкетирања и анализа документације (као помоћна техника за прикупљање података о школском успеху ученика).

У истраживању су примењени следећи инструменти: (а) упитник за испитивање социоекономског статуса породице; (б) упитник за испитивање структуре породице; (в) упитник за испитивање глобалног самопоштовања ученика – Опачић, 2002; (г) упитник за испитивање образовних очекивања ученика; (д) упитник за испитивање образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика).

Начин обраде података. За утврђивање међузависности глобалног самопоштовања, образовних очекивања ученика и образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика - примењен је метод *анализа главних компоненти*, који служи за редукцију и откривање скривене структуре података, чија је суштина и циљ да са што мањим бројем фактора објасни што већи део варијансе у матрици корелација. За анализу повезаности фактора *социоекономски статус породице* и школски успех ученика, као и фактора *структура породице* и школски успех ученика, примењена је аналитичка метода *мултиваријантна анализа варијансе* (МАНОВА). Потенцијалне коваријате или рандомизационе грешке између испитиваних група, утврђене су и отклоњене *мултиваријационом анализом коваријансе* (МАНЦОВА). Облик, смер и јачина повезаности добијених факторских скорова из упитника за испитивање образовних очекивања ученика, упитника за испитивање образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика и упитника за испитивање глобал-

ног самопоштовања ученика са школским успехом у првом и другом разреду, анализиран је одговарајућим *параметарским регресионим моделом*.

Резултатни истраживања. Налази неких социјално-психолошких истраживања у образовању указују да најбоље комбинације интелектуалних предикторских варијабли објашњавају само око педесет процената варијансе у школском успеху, на основу чега се може закључити да су и неинтелектуални фактори, такође, значајни за предвиђање школског успеха ученика. У којој мери су неинтелектуални фактори (афективно-мотивациони) значајни за објашњење школског успеха/неуспеха ученика указују и резултати овог истраживања.

Први задатак истраживања односио се на *утврђивање међузависности обележја самопоштовања, образовних очекивања ученика и образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика*. Анализом главних компоненти екстраховани су следећи фактори: висок ниво самопоштовања, низак ниво самопоштовања, екстернални локус контроле, очекивања ученика у даљем школовању, социјални престиж, тежња за материјалним статусом, очекивања родитеља у даљем школовању, васпитни односи у породици, социјална афирмација и ауторитарни стил васпитања. Утврђена је позитивна повезаност социоекономског статуса породице и школског успеха (други задатак): са порастом образовног статуса оца и образовног статуса мајке повећава се школски успех ученика; фактори запосленост оца и запосленост мајке значајно доприносе постојећим разликама у школском успеху ученика. Утврђена је повезаност структуре породице и школског успеха ученика (трећи задатак): најбољи школски успех постижу јединци који живе са родитељима и са најмање још два члана домаћинства, док најлошији успех постижу јединци који живе са родитељима и са још једним чланом домаћинства. Након утврђивања међузависности обележја самопоштовања и екстернални локус контроле, идентификована је негативна повезаност наведених обележја са школским успехом ученика на крају првог и на крају другог разреда – чиме је реализован четврти задатак и потврђена трећа хипотеза овог истраживања. Такође, реализовани су пети и шести задатак овог истраживања, који су се односили на утврђивање повезаности образовних очекивања ученика и образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика, на основу чега се може закључити да се мотивациони фактори, као и начин на који ученици опажају очекивања својих родитеља у значајном степену рефлектују на школски успех. Последњи задатак овог истраживања односио се на утврђивање повезаности социоекономског статуса породице, самопоштовања образовних очекивања ученика и образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика са школским успехом ученика. Након примене мултипле регресије рађене методом *корак по корак* као “најјачи” у објашњењу варијансе школски успех ученика, прихваћен је следећи модел: образовни статус мајке, скор фактора очекивања ученика у даљем школовању, скор фактора очекивања родитеља у даљем школовању и скор фактора социјална афирмација. Овим регресионим моделом објашњено је око 72% школског успеха ученика на крају другог разреда (табела 2).

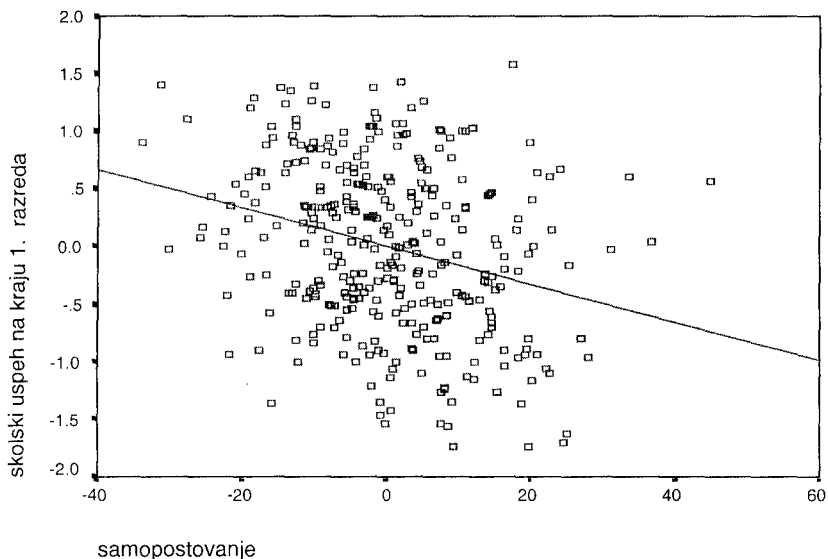
Табела 2: Дeтeрминисаност шкoлскoг успeхa нa крају другoг рaзрeдa скoрoм фaктoрa oбрaзoвнoг стaтyсa мaјкe, oчeкивaњa учeникa у дaљeм шкoлoвaњу, oчeкивaњa рoдитeљa у дaљeм шкoлoвaњу и сoциjалнa aфирмaциjа

Дeтeрминисаност мoдeлa(е)			
Мoдeл	R	R ²	Свeдeн R ²
1	.825(а)	.681	.680
2	.834(б)	.696	.694
3	.842(ц)	.710	.707
4	.846(д)	.716	.712
а. Прeдиктoри: (Кoнстaнтa), скoр фaктoрa oчeкивaњa рoдитeлa у дaљeм шкoлoвaњу			
б. Прeдиктoри: (Кoнстaнтa), скoр фaктoрa oчeкивaњa рoдитeлa у дaљeм шкoлoвaњу, Oбрaзoвнo стaтyс мaјкe			
в. Прeдиктoри: (Кoнстaнтa), скoр фaктoрa oчeкивaњa рoдитeлa у дaљeм шкoлoвaњу, Oбрaзoвнo стaтyс мaјкe, скoр фaктoрa oчeкивaњa учeникa у дaљeм шкoлoвaњу			
г. Прeдиктoри: (Кoнстaнтa), скoр фaктoрa oчeкивaњa рoдитeлa у дaљeм шкoлoвaњу, Oбрaзoвнo стaтyс мaјкe, скoр фaктoрa oчeкивaњa учeникa у дaљeм шкoлoвaњу, скoр фaктoрa сoциjалнa aфирмaциjа			
д. Зaвиснa вaриjаблa: шкoлски успeх нa крају 2. рaзрeдa			

Чини нам се занимљивим налаз овог истраживања који, супротно резултатима сродних истраживања, указује на негативну повезаност високог нивоа самопоштовања и школског успеха ученика (графикон 1). Једно од могућих објашњења овог налаза је да смо приликом процењивања нивоа самопоштовања ученика користили скалу чији ајтеми задиру у области које нису непосредно везане за васпитно-образовани процес. Међутим, евидентно је да висок ниво самопоштовања ученика позитивно делује на ученикову самоперцепцију својих способности, али да постоји склоност ових ученика ка самовеличању и прецењивању сопствених способности, и у складу с тим њиховог недовољног ангажовања у школским активностима и обавезама, те остваривању лошијег школског успеха.

Закључна разматрања и пeдaгoшкe имплицaциje. Мишљења смо да је за афективно-мотивациони и социјални развој детета, као и за успех у школском учењу, од посебног значаја *пoрoдичнa климa* коју одређују: квалитет интеракције међу члановима породице и атмосфера сигурности и прихватања.

Графикон 1: Парцијална регесиона права за школски успех ученика на крају првог разреда у односу на фактор самопоштовање

Овим истраживањем указано је на важност субјективног доживљаја односа у породици, самопоштовања и очекивања, за објашњење школског успеха и неуспеха ученика, што упућује на закључак да су понашање учесника у интеракцији, као и школски успех, резултат објективних околности, с једне стране, и особина личности, мотива, искуства, очекивања и ставова учесника у интеракцији с друге стране. Резултати овог истраживања указују на постојање повезаности између социоекономског статуса породице (посебно образовног статуса мајке), структуре породице, самопоштовања, образовних очекивања ученика и образовних очекивања родитеља опажених од стране ученика са школским успехом ученика – што упућује на закључак да је школски успех ученика резултат дејства читавог скупа међусобно повезаних фактора, односно да школски успех представља један сложен систем различитих узajамних утицаја личности ученика, његових образовних очекивања, образовних очекивања његових родитеља и услова под којима се тај успех остварује.

Значај неинтелектуалних фактора за школско учење почива на двема уопштеним и међусобно повезаним претпоставкама: прва се односи на улогу афективно-мотивационих фактора у стицању потребних способности и вештина, а друга, да околности под којима се одвија процес учења имају одређене ефекте на школски успех, на основу изложеног произилази да обезбеђивање адекватне образовне подршке подразумева уважавање не само интелектуалних већ и неинтелектуалних својстава личности ученика.

Овим истраживањем идентификован је одређен број афективно-мотивационих фактора релевантних за потпуније објашњење школског успеха и

неуспеха ученика, што отвара могућности за превентивно деловање (превенција школског неуспеха), као и пружање помоћи ученику да изабере занимање у коме ће постићи највећи успех и задовољство у раду. Свакако, избор занимања, средње школе, више школе/факултета или одустајање од даљег школовања – једно је од најсложенијих питања за чије успешно решавање су заинтересовани, поред ученика и њхови родитељи, наставници и шира друштвена заједница. Имајући у виду чињеницу да у демократском друштву образовање треба у највећој могућој мери да одговара сваком појединцу – поставља се питање у којој мери образовање може бити средство увођења једнакости, односно у којој мери образовање може омогућити ученицима развој њихових способности и талената. У том смислу, један од могућих праваца деловања јесте остваривање континуиране сарадње породице и школе.

Шта би се могло препоручити родитељима и наставницима? Пре свега, ученику треба обезбедити услове (код куће и у школи) у којима ће да доживи успех у својим настојањима и напорима. Јер, овај *доживљај успешности* такође, утиче на развој способности, ставова и вредности, навика и техника учења, а минимизира оне факторе који ометају школски успех.

Nikoleta Milošević, M. A.
Belgrade

AN IMPACT OF AFFECTIVE AND MOTIVATIONAL FACTORS IN FAMILY UPBRINGING TOWARDS PUPIL'S SCHOOL ACHIEVEMENT

Summary

The paper deals with complex social and psychological aspects as well as necessity for their investigation while interpreting school results and answering the question to what degree affective and motivational factors in family upbringing can explain pupil's school achievement. The objective of this paper is to explain the connection between social and economic family status, family structure, self esteem, educational expectations of both pupils' and their families in pupils' point of view with their school achievement. The survey covered pupils attending the third form of Belgrade secondary schools (340). The results of the survey show that the most impressive regression model such as – mother's educational status, total amount of factors of pupils' expectations in their further education, parents' expectations in further education as well as social affirmation – which successfully explained 72% of pupils' school achievement should be accepted.

Key words: family, self esteem, expectation level, observation, school achievement

М-р Николета Милошевић
Белград

ВЛИЯНИЕ АФЕКТИВНО-МОТИВАЦИОННЫХ ФАКТОРОВ В СЕМЕЙНОМ ВОСПИТАНИИ НА УСПЕВАЕМОСТЬ В ШКОЛЕ

Резюме

В настоящей работе автор указывает на сложность социально-психологических явлений и необходимость их изучения с целью объяснения и пояснения причин успеваемости в школе, и на попытки дать ответ на вопрос в какой мере аффективно-мотивационными факторами в семейном воспитании можно объяснить успеваемость учеников в школе. Целью настоящей работы является подтвердить взаимосвязь между социально-экономическим статусом, состоянием семьи, структурой семьи, самоуважением, ожиданиями учащихся и родителей в связи с их образованием и успеваемостью учеников в школе. В анкетном опросе участвовало 340 учеников третьего класса средних школ в Белграде. Результаты исследования показывают, что „сильнейшей“ в объяснении переменной величины успеваемости в школе нужно принять следующую регрессивную модель – образовательный статус матери, результат фактора ожиданий учеников в дальнейшем образовании, результат факторов ожиданий родителей в дальнейшем образовании и результат факторов успеха в обществе, социального успеха – с помощью которой объяснены 72% успеваемости у учащихся.

Опорные слова: семья, самоуважение, уровень ожиданий, восприятие, успеваемость в школе